

Motion till riksdagen 2021/22:4102

av **Camilla Hansén m.fl. (MP)**

10 förslag för en starkare demokrati

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om sänkt rösträttsålder och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge en eller flera myndigheter i uppdrag att öka valdeltagandet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett nationellt medborgarinitiativ och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka förtroendevaldas och opinionsbildares trygghet och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka transparensen inom lobbyismen och tillkännager detta för riksdagsstyrelsen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att friskolor ska omfattas av offentlighetsprincipen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett nytt och teknikneutralt mediestöd och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att grundlagsskydda public service och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att grundlagsändringar bara ska få genomföras efter ett mellanliggande ordinarie riksdagsval och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vidareutveckla institutet för mänskliga rättigheter och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

I samband med att demokratin fyller 100 år i Sverige har Miljöpartiet samlat ett antal förslag som tar sikte på att stärka vårt demokratiska system och institutioner.

För att demokratin ska fungera väl krävs inte bara att den värnas och försvaras, utan också att den utvecklas. Unga människor tillför unika perspektiv, idéer och lösningar. De vill vara med och påverka – därför vill vi sänka rösträttsåldern till 16 år. Som ett första steg vill vi att en försöksverksamhet inleds på kommunal nivå. Vi vill bygga vidare på Sveriges höga valdeltagande, och ge en eller flera myndigheter i uppdrag att öka valdeltagandet. Eftersom demokratin inte bara har en viktig roll på valdagen, vill Miljöpartiet införa ett system med medborgarinitiativ även på nationell nivå. Detta gör det möjligt för medborgare att lägga förslag som har potential att röstas igenom i riksdagen.

Förtroendevalda i region- och kommunfullmäktige spelar en avgörande roll i att förverkliga demokratin. Ingen politiker ska behöva utsättas för hat, hot eller trakasserier. Vi vill därför stärka tryggheten för förtroendevalda och tydliggöra vilka aktörer som ansvarar för att säkerställa den. Även föreningslivet och enskilda opinionsbildare utsätts för hat och hot; därför behövs ett strategiskt arbete för att ta krafttag mot problemen.

Intresseorganisationer spelar en viktig roll i en levande demokrati och tillför perspektiv och förslag som för vårt samhälle framåt. Det är samtidigt viktigt att medborgarna känner till vilka intressen som är med och påverkar politiken. Därför vill vi öka transparensen inom lobbyismen.

Offentlighetsprincipen är en av den svenska demokratins hörnstenar. Det är viktigt att alla har tillgång till information om hur våra gemensamma institutioner styrs och fungerar. Därför vill vi tydliggöra att offentlighetsprincipen även gäller friskolor.

Fria och oberoende medier spelar en avgörande roll i vårt samhälle. I takt med att tekniken utvecklas måste också det statliga stödet till medierna förnyas. Miljöpartiet vill därför införa ett nytt och teknikneutralt mediestöd. Public service-medier ifrågasätts och utsätts allt oftare för hot, både i Sverige och i vår omvärld. Därför vill vi skydda public service i grundlagarna.

Hoten mot vårt demokratiska statsskick och dess grundvalar behöver tas på allvar. Därför föreslår vi att det ska bli svårare att ändra våra grundlagar. För grundlagsändringar ska det krävas ett mellanliggande ordinarie riksdagsval, till skillnad från dagens ordning där detta val antingen kan vara ett ordinarie val eller ett extraval.

Slutligen vill vi bygga vidare på det goda arbete som görs för att stärka mänskliga rättigheter i Sverige. Vi föreslår därför förstärkningar av det nya institut för mänskliga rättigheter som inrättas i Lund den 1 januari 2022. Dessa baseras på den statlige utredarens förslag för framtida utredningar och översyner. Vi vill låta utreda ett grundlagsskydd för institutets uppgifter och ledningsform och om regeringen bör ha en lagreglerad skyldighet att redovisa arbetet med mänskliga rättigheter till riksdagen.

Stärk medborgarnas möjlighet att påverka

Sänk rösträttsåldern till 16 år och inled lokal försöksverksamhet

Demokratin behöver utvecklas och breddas på flera olika sätt, bland annat genom att inkludera fler unga människor. I länder som Österrike, Skottland, Malta, Argentina, Brasilien, Ecuador och Kuba får 16-åringar rösta, så även i delar av USA, Tyskland och Estland. Vi anser att det är hög tid för en sänkning även i Sverige, och att rösträttsåldern bör sänkas till 16 år i kommun-, region- och riksdagsvalen. En försöksverksamhet på kommunal nivå bör inledas.

År 1909 infördes allmän rösträtt för män och en rösträttsålder på 24 år. Därefter gjordes ett antal viktiga reformer. I år är det 100 år sedan kvinnor för första gången kunde utnyttja sin rösträtt. Rösträttsåldern sänktes successivt under seklets gång. År 1945 till 21 år, tjugo år senare till 20 år och så år 1975 till dagens rösträttsålder – 18 år. Snart har det gått ett halvt sekel sedan dess. Vi anser nu att det är dags för en ytterligare sänkning, i syfte att bredda och stärka demokratin. Det är viktigt av flera skäl, bland annat eftersom varannan ung person inte känner sig inkluderad i samhället¹ och de flesta upplever att de inte har inflytande över det politiska beslutsfattandet. Samtidigt ser vi hur unga engagerar sig i viktiga samhällsfrågor, till exempel klimatfrågan. Vi ser också fördelar med att de flesta skulle gå i gymnasieskolan med goda möjligheter till kunskapsinhämtning det år de får rösta för första gången. Unga vill vara med och påverka! Vi är övertygade om att ungas tilltro till det politiska systemet skulle öka om de får delta i det.

Demokratiutredningen, som lämnade sitt betänkande 2016,² föreslog att en försöksverksamhet med 16 års rösträttsålder bör genomföras vid lokala val, något som ännu inte har blivit verklighet. Genomsnittsåldern för förstagångsväljare i Sverige är idag 20 år, Europas högsta. Med en sänkning till 16 års rösträttsålder skulle denna snittålder sänkas till 18 år. Vi anser att detta vore ett bra sätt att testa hur en generell sänkning skulle falla ut.

Ge en eller flera myndigheter i uppdrag att öka valdeltagandet

Vi har ett högt valdeltagande i Sverige – i riksdagsvalet 2018 deltog 87,2 procent av de röstberättigade. Det hittills högsta valdeltagandet i ett svenskt riksdagsval var 1976, då 91,8 procent av dem som fick rösta deltog.³ Även om dessa siffror är höga ur ett internationellt perspektiv, innebär det fortfarande att nästan 13 procent inte röstade i senaste riksdagsvalet. Det innebär en stor outnyttjad potential och många människor som inte använder en av de viktigaste möjligheterna att påverka samhället. Vi kan dessutom inte utgå ifrån att det historiskt höga valdeltagandet kommer att bestå. Vi behöver därför hela tiden utveckla de verktyg som finns för att involvera människor i de politiska beslut som styr deras vardag.

Valmyndigheten ansvarar centralt för genomförandet av val och landsomfattande folkomröstningar och dessutom för olika uppgifter kopplade till valet, bland annat att ge information om när, var och hur man röstar. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) har haft i uppdrag att genomföra skolval. Men det finns ingen myndighet som har ett uttryckligt uppdrag att öka valdeltagandet i Sverige. De politiska partierna genomför viktiga informationsinsatser, men vi tror att åtgärder också behöver vidtas av oberoende myndigheter – som ju har en annan roll och plattform för dialog med medborgarna. Vi anser därför att en eller flera myndigheter bör ges i uppdrag att genomföra insatser för att öka valdeltagandet och att en utredning bör analysera förutsättningarna för detta.

¹ MUCF:s Fokus 18-rapport Vilka ska med? Ungas sociala inkludering i Sverige.

² SOU 2016:5.

³ <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/valdeltagande-i-sverige/>.

Inför ett system med nationella medborgarinitiativ

Ett medborgarinitiativ är ett direktdemokratiskt verktyg som möjliggör för enskilda att ge förslag till samhällsförändringar, till exempel lagförslag eller folkomröstningar. I Sverige finns verktyget på kommun- och regionnivå, men inte på nationell nivå. Olika system med medborgarinitiativ finns till exempel i Finland, Schweiz, Storbritannien, Polen, Rumänien och Brasilien. Sedan 2012 finns ett system inom EU, där enskilda medborgare får samma möjlighet som Europaparlamentet, nämligen att uppmana Europeiska kommissionen att lägga fram lagförslag. För ett medborgarinitiativ krävs stödförklaringar från en miljon EU-medborgare i minst sju av 27 EU-länder⁴.

Ett förslag som lämnades av demokratiutredningen i dess betänkande 2016⁵ var att införa folkmotioner till riksdagen och till kommun- och landstingsfullmäktige. Det innebär att en enskild individ kan väcka ett förslag och om detta får stöd av en procent av de röstberättigade till riksdagen eller av de folkbokförda i en kommun eller ett landsting (numera region) ska det tas upp som en motion. Om motionen fått tillräckligt stöd väcks den i riksdagen på samma sätt som motioner av riksdagsledamöter och behandlas i ansvarigt utskott.

Vi anser att införandet av ett system med folkmotioner, eller annan form av nationellt medborgarinitiativ, vore ett viktigt steg mot att stärka den svenska demokratin och öka medborgarnas inflytande i samhället. Det ska också vara möjligt för medborgare att ta initiativ till folkomröstningar på nationell nivå. Som vid fallet med EU:s medborgarinitiativ, bör nationella liksom regionala och lokala medborgarinitiativ kunna tas både med hjälp av manuella och med elektroniska namninsamlingar.

Stärk förtroendevaldas och opinionsbildares trygghet

Hot och hat mot förtroendevalda är vanligt förekommande i Sverige. I Politikernas trygghetsundersökning (PTU) rapporterade Brottsförebyggande rådet (Brå) att var tredje förtroendevald utsatts för trakasserier, hot eller våld under valåret 2018. I en undersökning från Sveriges Kommuner och Regioner (dåvarande SKL) 2018, om hot och hat mot kommunpolitiker i digitala miljöer, innehöll cirka 20 procent av alla kommentarer som handlar om en kommunstyrelseordförande någon form av hat, hot eller kränkningar. Kvinnliga kommunpolitiker utsattes för fler kränkande kommentarer än manliga.⁶ Hot, hat och våld mot förtroendevalda får omedelbara konsekvenser för individen men hotar också det demokratiska systemet i stort.

Förtroendevalda i kommuner och regioner omfattas inte av arbetsmiljölagstiftningen, eftersom de inte är anställda. Det är i stället kommun- och regionfullmäktige som bär ansvaret, vilket innebär att olika politiska beslut kan fattas avseende hur hoten ska hanteras. Det är viktigt att arbeta för att öka tryggheten för förtroendevalda och att klargöra ansvarsfördelningen, så att det blir tydligt vilka instanser som ansvarar för att säkerställa tryggheten.

Hot och hat är också ett stort hinder för föreningslivet och enskilda opinionsbildare som undviker att göra sin röst hörd på grund av risken att utsättas. Här behövs ett samlat strategiskt arbete som kombinerar ett stärkt rättsväsende och stöd till det civila sam-

⁴ <https://www.val.se/om-oss/vart-uppdrag/medborgarinitiativ-inom-eu.html>.

⁵ SOU 2016:5.

⁶ <https://www.foi.se/download/18.3b9d745f1683075a7f639c/1547630458071/Digitalt-hat-och-hot-mot-kommunalpolitiker.pdf>.

hället med satsningar på medie- och informationskunnighet, insatser mot desinformation samt krav på de globala plattformsföretagen.

Öka transparensen inom lobbyismen

Lobbying är ett viktigt verktyg som används av intresseorganisationer, däribland public affairs-företag, för att åstadkomma förändringar i t.ex. politik och lagstiftning. Denna möjlighet att påverka politiken bidrar till en levande demokrati och leder till värdefulla kontaktytor och utbyte av kunskap mellan olika samhällsaktörer. Samtidigt är det viktigt att verksamheten blir mer transparent, så att medborgare har insyn i vilka intressen som är med och påverkar de politiska besluten.

Miljöpartiet har tidigare motionerat i riksdagen om att öka transparensen och föreslog då inrättandet av ett register i riksdagen över så kallade lobbyister som agerar för olika intressen gentemot riksdagsledamöter och anställda vid partikanslierna.⁷ En liknande reglering infördes i EU-parlamentet 2019. Vi vill återigen lyfta detta som ett bra sätt att öka insynen.

I andra änden anser vi också att organisationer, såsom public affairs-företag, själva bör redogöra för sina kontakter på lämpligt sätt. Denna kombination skulle medföra att transparensen ökar för aktörer på ”båda sidor”. Vi anser därför att public affairs-företag ska vara skyldiga att öppet redovisa sina uppdragsgivare, inriktning på uppdrag samt kundlistor. Med kontakter bör schemalagda möten avses, som i EU-parlamentets reglering på området.

Friskolor ska omfattas av offentlighetsprincipen

Offentlighetsprincipen är en hörnsten i den svenska demokratin och infördes genom antagandet av tryckfrihetsförordningen 1766. Principen innebär rätten för enskilda att ta del av allmänna handlingar. Grundtanken är att detta ska skapa ett samhällsklimat präglad av insyn och transparens som möjliggör för allmänheten att granska offentlig verksamhet. Principen hänger samman med folkstyret – att det är folket som styr riket och därför också har rätt till insyn i hur det styrs.

En av det svenska samhällets viktigaste gemensamma institutioner är skolan, och det finns mycket starka skäl att säkerställa en god insyn i skolornas verksamhet. Samtidigt undantas friskolor enligt nuvarande ordning från offentlighetsprincipen, till skillnad från kommunala skolor. Vi måste kunna känna oss trygga med att alla skolhuvudmän tar uppdraget på största allvar och lever upp till det gemensammas förväntningar på kvalitet och värdegrund.

Många privaträttsliga organ som utför uppdrag åt det offentliga omfattas redan av offentlighetsprincipen. Bland de organ som omfattas av skyldigheten, och räknas upp i en bilaga till offentlighets- och sekretesslagen, finns bland annat privat drivna högskolor som Chalmers och Handelshögskolan men även föreningar såsom Synskadades Riksförbund och Stim.⁸

⁷ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/okad-transparens-vid-lobbning-i-riksdagen_H702580.

⁸ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/offentlighets--och-sekretesslag-2009400_sfs-2009-400_langst_ned.

Den som driver skola måste klara den insyn som offentlighetsprincipen medför. Miljöpartiet anser därför att även fristående skolor ska omfattas av offentlighetsprincipen i samma utsträckning som andra skolor.

Försvåra möjligheten att ändra grundlagarna

I februari 2020 tillsatte regeringen en parlamentarisk kommitté för att utreda ett förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende (Grundlagskommittén⁹). Bland många viktiga frågor ser kommittén över formerna för ändring av grundlagarna.

Miljöpartiet ser att demokratin och rättsstatens principer motarbetas, hotas och urholkas på många håll i världen. Vi ser också att Sverige inte är undantaget sådana angrepp – varken idag eller i framtiden. Därför bör det vara svårare än idag att ändra en grundlag, i syfte att skydda landets demokratiska styrelseskick och rättsstaten.

För att ändra en grundlag krävs idag två riksdagsbeslut med mellanliggande val, en viktig garant mot hastiga politiska beslut som kan urholka demokratin. Enligt den ordning som gäller idag kan det mellanliggande riksdagsvalet vara antingen ett ordinarie val eller ett extraval. Vi anser att det mellanliggande valet enbart ska vara ett ordinarie val, i syfte att ytterligare skydda grundlagarna från alltför snabba förändringar som inte bygger på tillräckliga överväganden och diskussioner.

Skydda public service i grundlag

En mångfald av starka och oberoende medier i hela landet är en förutsättning för en stark demokrati. Alla människor, oavsett var i landet man bor, ska ha tillgång till ett allsidigt nyhets- och medieutbud av hög kvalitet, som kan fördjupa, skildra, granska och förklara samhällets skeenden. Medborgarna måste ha möjlighet att fatta beslut med tillräcklig och tillförlitlig kunskap som grund.

Att det finns oberoende medier som kan förmedla sakliga nyheter och granska regering, riksdag och myndigheter är centralt för att kunna upprätthålla en vital demokrati. I en tid när traditionella prenumererade dagstidningar når allt färre är det viktigare än kanske någonsin förr att public service kan vidmakthålla sitt uppdrag i allmänhetens tjänst. I vår omvärld har vi samtidigt sett hur auktoritära regeringar kort efter att de tillträtt har kunnat ta kontroll över landets tidigare public service, och omvandla dessa till regeringsstyrda propagandakanaler, som ett led i en avdemokratiseringsprocess.

Vi är inte immuna mot att en sådan utveckling sker också i Sverige. En rapport från Reportrar utan gränser i Sverige från 2020¹⁰ visar att det finns ett tydligt hot mot public service-medier även i Sverige.

Även om SVT, SR och UR idag ges ett starkt oberoende i den lagstiftning som reglerar verksamheten, kan lagar ändras med ett klubbslag i riksdagen. Det bör därför införas skydd för public services oberoende också i grundlag, så att möjligheterna för en regering som vill styra innehållet i programbolagens sändningar försvåras.

⁹ Ju 2020:04 2020 års grundlagskommitté.

¹⁰ <https://www.reportrarutangranser.se/hoten-mot-public-service/>.

Inför ett nytt och teknikneutralt mediestöd

Vi lever i ett medielandskap under stor och snabb omvandling, där tidigare förutsättningar för mediekonsumtion och nyhetsförmedling ställts på ända. Tillgången till medier och information har blivit bättre, meningsutbyten och åsiktsyttringar har underlättats, fler kan producera och publicera medialt innehåll. Samtidigt skapar det nya medielandskapet utmaningar i form av urholkade affärsmodeller, medial polarisering, misstro mot medier och geografiska områden som ibland helt saknar journalistisk bevakning.

En ambitiös mediepolitik strävar efter en levande mediemångfald, där starka, ansvarstagande och oberoende medier i hela landet kan bidra till att händelser i samhället belyses ur olika perspektiv. En stark public service på en livskraftig mediemarknad, som präglas av integritet, oberoende, medieetik och en mångfald av perspektiv, och som åtnjuter allmänhetens förtroende, utgör grunden i Miljöpartiets mediepolitik. Mediernas ekonomi var redan före coronapandemin hårt ansträngd med mycket små marginaler. Nyhetsmedier har avgörande betydelse för samhällets funktion i en kris och är av MSB definierade som samhällsviktig verksamhet. Om den ordinarie nyhetsförmedlingen upphör, t.ex. genom att dagstidningen slutar ges ut, skulle det kraftigt försämra allmänhetens tillgång till information och dessutom skapa oro som allvarligt kan förvärra den pågående krisen.

Till skillnad från andra branscher har efterfrågan på nyhetsmediernas tjänster, d.v.s. nyheter, ökat kraftigt under pandemin. Antalet besökare på tidningarnas nyhetssidor är i många fall högre än någonsin tidigare. Samtidigt har botten gått ur annonsmarknaden som står för huvuddelen av nyhetsmediernas intäkter. Efterfrågan ökar, men intäkterna sjunker. En konsekvens av denna paradox är att flera av de generella åtgärder som införts för att underlätta för företag i rådande situation till stor del inte är tillämpliga på mediebranschen.

Mot bakgrund av ovanstående ser vi i Miljöpartiet ett stort behov av att hitta en ny modell för mediestöd. En översyn av moms och skatter för nyhetsproduktion och journalistik är önskvärd. Det är också viktigt att Sverige och andra EU-stater tillsammans gör vad de kan för att underlätta för medierna att utveckla digitala affärsmodeller som ger stabila intäkter för att garantera mediernas oberoende av staten.

Det är ett stort bekymmer för medier med samhällsjournalistiskt innehåll att annonsintäkterna minskat så kraftigt – på 10 år (2008–2018) med 46 procent. Med anledning av att en stor andel av annospengarna försvinner årligen till utomnordiska aktörer, vill vi hitta nya vägar för rättvis konkurrens och likvärdig beskattning av teknikjättar och globala plattformar.

Det nya mediestödet bör vara teknikneutralt, i syfte att säkerställa allmänhetens tillgång till en mångfald av allmänna nyhetsmedier.

Vidareutveckla institutet för mänskliga rättigheter

Genom inrättandet av ett nationellt institut för mänskliga rättigheter tar Sverige nu steg mot ett bättre förverkligande av de mänskliga rättigheterna. I utredningens betänkande¹¹ identifierades ett antal frågor som ansågs angelägna för framtida utredningar och översyner. Vi anser att arbetet med flera av dessa frågor med fördel kan inledas redan nu.

¹¹ Ds 2019:4 *Förslag till en nationell institution för mänskliga rättigheter i Sverige*

Grundlagsreglering av institutets uppgifter och ledningsform

Utredaren föreslog att en grundlagsreglering av institutets uppgifter och ledningsform bör utredas, ett förslag som tillstyrktes av flera remissinstanser.

Med hänsyn till institutets viktiga uppgift att övervaka hur bl.a. regeringen och statliga myndigheter efterlever mänskliga rättigheter, bör institutet garanteras en stark ställning som inte kan rubbas lättvindigt. En grundlagsreglering skulle säkerställa institutets långsiktiga existens och stärka dess möjlighet att behålla en oberoende och stark ställning över tid. Vi anser därför att förutsättningarna för en grundlagsreglering bör utredas.

Regeringen bör ha en lagreglerad skyldighet att redovisa arbetet till riksdagen

Utredaren ansåg att det bör utredas om regeringen ska åläggas en lagreglerad skyldighet att för riksdagen redovisa arbetet med att säkerställa full respekt för Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter. Vi anser att det finns skäl att överväga en sådan redovisningsskyldighet, i syfte att säkerställa riksdagens insyn i hur arbetet fortskrider.

Camilla Hansén (MP)

Anna Sibinska (MP)

Axel Hallberg (MP)

Annika Hirvonen (MP)